

RADA EVROPY

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

TŘETÍ SEKCE

VĚC TAGANROG LRO A OSTATNÍ proti RUSKU

(Stížnosti č. 32401/10 a 19 dalších – viz příložený seznam)

ROZSUDEK

[Výňatky]

ŠTRASBURK

7. června 2022

Rozsudek je v autentickém anglickém znění publikován na internetových stránkách Evropského soudu pro lidská práva v databázi HUDOC (www.echr.coe.int). Pořízený úřední překlad do českého jazyka není autentickým zněním rozsudku.

(...)

1. Tento případ se týká nuceného rozpuštění náboženských organizací svědků Jehovových v Rusku, zákazu jejich náboženské literatury a mezinárodních internetových stránek na základě obvinění z extremismu, zrušení povolení k distribuci náboženských časopisů, trestního stíhání jednotlivých svědků Jehovových a zabavení jejich majetku.

(...)

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. SPOJENÍ STÍŽNOSTÍ

137. Vzhledem k obdobnému předmětu stížností považuje Soud za vhodné je posoudit společně v jednom rozsudku.

II. TVRZENÉ PORUŠENÍ ČLÁNKŮ 9, 10 A 11 ÚMLUVY Z DŮVODU NUCENÉHO ROZPUŠTĚNÍ NÁBOŽENSKÉ ORGANIZACE TAGANROG

138. Soud se nejprve bude zabývat stížností na nucené rozpuštění místní náboženské organizace v Taganrog („Taganrog LRO“), zákaz její činnosti a prohlášení náboženské literatury za „extremistický materiál“ (oddíl **Error! Reference source not found.** „Skutkového stavu“). Stěžovatelé namítali, že opatření porušila jejich práva na svobodu náboženského vyznání, projevu a sdružování zaručená články 9, 10 a 11 Úmluvy, které znějí takto:

Článek 9 – Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání

„1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevovat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevovat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

Článek 10 – Svoboda projevu

„1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů...

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných ...“

Článek 11 – Svoboda shromažďování a sdružování

„1. Každý má právo ... na svobodu sdružovat se s jinými ...

2. Na výkon těchto práv nemohou být uvalena žádná omezení kromě těch, která stanoví zákon a jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných...“

(...)

B. Rozhodnutí ve věci samé

(...)

2. Posouzení Soudem

(...)

(c) Odůvodnění zásahu

(...)

(ii) „Stanovený zákonem“

151. K první části zkoumání – zda byl zásah „stanovený zákonem“ – Soud uvedl, že uložená sankce byla zahrnuta v rozmezí sankcí stanovených zákonem o potlačování extremismu a zákonem o náboženstvích. V tomto smyslu lze říci, že zásah byl „stanovený zákonem“. Soud se však při kontrole požadavku zákonnosti nezastavuje u zjištění, zda pro zásah existoval zákonný základ. Soud se musí ujistit, že zákonný základ, jak byl vyložen vnitrostátními soudy, byl při uplatňování dostatečně přesný a předvídatelný, aby umožnil stěžovatelům předvídat právní důsledky jejich jednání a upravit podle toho své chování. Za tímto účelem Soud posoudí každé z obvinění vznesených proti Taganrog LRO zvlášť.

(a) *K hlásání nadřazenosti svědků Jehovových*

152. Prvním důvodem pro prohlášení Taganrog LRO za „extremistickou“ organizaci bylo obvinění, že její texty podněcují náboženskou nenávist tím, že vrhají negativní světlo na „tradiční“ křesťanské hodnoty, podkopávají úctu k jiným náboženským představitelům, vyzývají k opuštění těchto náboženství a hlásají nadřazenost víry svědků Jehovových (...).

153. Soud opakuje, že preference vlastního náboženství, jeho vnímání jako jedinečného a jediného pravého nebo jako „nadřazeného vysvětlení vesmíru“ je základním kamenem téměř každého náboženského systému, stejně jako hodnocení ostatních náboženství jako „falešných“, „špatných“ nebo „nevedoucích ke spáse“ (viz *Ibragim Ibragimov a ostatní proti Rusku*, č. 1413/08 a 28621/11, rozsudek ze dne 28. srpna 2018, § 116–17). Hlásání nadřazenosti určitého náboženského dogmatu nebo pojetí života je podstatným aspektem legitimního výkonu práva snažit se obrátit druhé na víru prostřednictvím přesvědčování nemajícího donucující povahu, které požívá ochrany podle článku 9 Úmluvy [(viz *Kokkinakis proti Řecku*, č. 14307/88, rozsudek ze dne 25. května 1993, § 48], a *Larissis a ostatní proti Řecku*, rozsudek ze dne 24. února 1998, § 51 a 59). Při absenci projevů, jejichž cílem je podněcovat nebo ospravedlňovat násilí nebo nenávist na základě náboženské nesnášenlivosti, má každý náboženský subjekt nebo jednotliví věřící právo hlásat a hájit své učení jako pravé a nadřazené a účastnit se náboženských sporů a kritiky s cílem prokázat pravdivost vlastních

a nepravdivost cizích dogmat nebo přesvědčení (viz přiměřeně *Gündüz proti Turecku*, č. 35071/97, rozsudek ze dne 4. prosince 1993, § 51).

154. Krajský soud přikládal značnou váhu tomu, že se pravoslavní kněží a věřící cítili texty svědků Jehovových uraženi. Soud připomíná, že v pluralitní a demokratické společnosti nemohou ti, kdo uplatňují své právo na svobodu náboženského vyznání, ať už jako příslušníci náboženské většiny nebo menšiny, rozumně očekávat, že budou chráněni před vystavením myšlenkám, které mohou urážet, šokovat nebo znepokojovat. Musí tolerovat a akceptovat popírání svého náboženského přesvědčení jinými osobami, a dokonce i šíření učení nepřátelských jejich víře jinými osobami (viz *Otto-Preminger-Institut proti Rakousku*, č. 13470/87, rozsudek ze dne 20. září 1994, § 47, a *Sekmadienis Ltd. proti Litvě*, č. 69317/14, rozsudek ze dne 30. ledna 2018, § 81). Věřící lidé mohou být upřímně uraženi tvrzením, že náboženství jiných je nadřazené jejich náboženství. Nicméně to, že určitá poznámka může být určitými jednotlivci nebo skupinami vnímána jako urážlivá, neznamená, že se jedná o „nenávistný projev“. Ačkoli jsou takové pocity pochopitelné, nemohou samy o sobě omezovat svobodu projevu, natož bránit ostatním v užívání svobody náboženského vyznání (viz *Ibragim Ibragimov a ostatní*, cit. výše, § 115 ...).

155. Klíčovou otázkou tedy je, zda by předmětné výroky, pokud jsou vykládány jako celek a ve všech souvislostech, mohly být považovány za podporu násilí, nenávisti nebo nesnášenlivosti (viz *Perinçek proti Švýcarsku*, č. 27510/08, rozsudek velkého senátu ze dne 15. října 2015, § 240). Podněcování k nenávisti nemusí nutně znamenat výzvu k páčání násilí nebo jiných trestných činů. Útoky na jednotlivce spáchané urážením, zesměšňováním nebo pomlouváním zranitelných skupin obyvatelstva mohou být dostatečným důvodem opravňujícím k potlačení takových projevů (viz *Féret proti Belgii*, č. 15615/07, rozsudek ze dne 16. července 2009, § 73; a *Vejdeland a ostatní proti Švédsku*, č. 1813/07, rozsudek ze dne 9. února 2012, § 55).

156. Krajský soud ve svém rozsudku neidentifikoval v textech publikace svědků Jehovových žádné projevy propagující násilí, nenávist nebo nesnášenlivost, které by označil za „extremistické“. I kdybychom připustili, že texty propagují myšlenku, že náboženství svědků Jehovových je nadřazené ostatním, nebo že je lepší být svědkem Jehovovým než členem jiné křesťanské víry, je důležité, že texty neurážely, nezesměšňovaly ani nepomlouvaly „nesvědky“; nepoužívaly ani hanlivé výrazy na jejich adresu či i na adresu věcí považovaných „nesvědky“ za posvátné (viz *Ibragim Ibragimov a ostatní*, cit. výše, § 117, obsahující další odkazy). Soud souhlasí s Benátskou komisí v tom, že není nic extremistického na tom, pokud se kritizují, „byť i tvrdě a nepřiměřeně, systémy víry, názory a instituce, pokud to neznamená obhajobu nenávisti vůči jednotlivci nebo skupině“ (viz § **Error! Reference source not found.** výše). Mírumilovná snaha přesvědčit ostatní o nadřazenosti vlastního náboženství a vyzývat je, aby opustili „falešná náboženství“ a připojili se k „pravému“, je legitimní formou výkonu práva na svobodu náboženského vyznání a svobodu projevu, která požívá ochrany podle článků 9 a 10 Úmluvy.

157. Pro Soud je velmi důležité, že v řízení proti Taganrog LRO nebyly předloženy žádné důkazy o násilí, nenávisti nebo nátlaku. Jeví se, že náboženské aktivity stěžovatelů i obsah jejich publikací byly mírumilovné a v souladu s jejich proklamovanou doktrínou nenásilí. Nebylo prokázáno, že by někdo, ať už příslušníci Taganrog LRO či třetí osoby, byl nucen, přemlouván nebo tlacen k dodržování náboženských příkazů proti své vůli. Soudy nezjistily žádné důkazy o použití nevhodných metod k přesvědčování ostatních, aby dali přednost náboženství svědků Jehovových. Ani u jedné ze zakázaných publikací nebylo

zjištěno, že by obsahovala výzvy nebo podněcování k násilí nebo urážlivé, hanlivé či diskriminační výroky vůči příslušníkům jiných náboženství.

158. Z toho vyplývá, že ruské orgány nepředložily žádné skutečnosti, které by podle judikatury Soudu mohly odůvodnit zásah do práva stěžovatelů na svobodu náboženského vyznání, projevu nebo sdružování. Soud souhlasí s hodnocením Benátské komise, Monitorovacího výboru Parlamentního shromáždění Rady Evropy a Výboru OSN pro lidská práva, že zásah do základních práv stěžovatelů byl možný kvůli příliš širokému vymezení „extremismu“ stanovenému v ruských právních předpisech (viz § **Error! Reference source not found.**, **Error! Reference source not found.** a **Error! Reference source not found.**, a též *Ibragim Ibragimov a ostatní*, cit. výše, § 85). Soud znovu připomíná, že je nesmírně důležité, aby trestněprávní ustanovení namířená proti projevům, které podněcují, podporují nebo ospravedlňují násilí, nenávist nebo nesnášenlivost, jasně a přesně vymezovala rozsah příslušných trestných činů, a aby tato ustanovení byla vykládána přísně, aby se zabránilo situaci, kdy se diskreční pravomoc státu stíhat takové trestné činy stane příliš širokou a potenciálně zneužitelnou selektivním uplatňováním (viz *Savva Terentyev proti Rusku*, č. 10692/09, rozsudek ze dne 28. srpna 2018, § 85). Ochrana proti svévoli je rovněž aspektem, prvkem či funkcí zásady efektivity jako normy mezinárodního práva. Extrémně široká definice „extremistických aktivit“ v § 1 zákona o potlačování extremismu, která nevyžaduje žádné prvky násilí nebo nenávisti, však otevírá možnost, aby byli jednotlivci a organizace stíháni na základě obvinění z extremismu za zcela pokojné formy projevu nebo bohoslužeb, jako jsou ty, které stěžovatelé v tomto případě prováděli. Tato široká definice „extremismu“ nejenže mohla vést – a také vedla – ke svévolnému stíhání, ale rovněž bránila jednotlivcům nebo organizacím předvídat, že jejich jednání, jakkoli mírumilovné a prosté nenávisti či nepřátelství, může být označeno za „extremistické“ a podrobno omezujícím opatřením. Jak poznamenala Benátská komise, „pokud definice postrádají potřebnou přesnost, může se stát, že zákon, jakým je zákon o extremismu, který se dotýká velmi citlivých práv, ... bude vykládán škodlivým způsobem“ a zneužíván k trestnímu stíhání věřících nebo duchovních pouze na základě obsahu jejich přesvědčení (...).

159. Soud proto konstatuje, že definice „extremismu“ a „extremistických aktivit“ stanovená v § 1 zákona o potlačování extremismu, jak je formulovaly a v praxi uplatňovaly ruské orgány, nesplňují požadavek zákonnosti. Skutkové okolnosti tohoto případu navíc ukazují, že soudní přezkum obvinění proti Taganrog LRO neposkytl dostatečné a účinné záruky proti příliš širokému výkladu pojmu „extremismus“ ze strany orgánů činných v trestním řízení. Při posuzování obvinění soudy nezkoumaly věc z hlediska zásad stanovených v judikatuře Soudu. Nepřípustně široká definice „extremistických aktivit“ spolu s chybějícími soudními zárukami postačuje k tomu, aby bylo konstatováno porušení na základě toho, že zásah na základě obvinění z „hlásání nadřazenosti“ nebyl „stanovený zákonem“.

(β) Další obvinění

160. Pokud jde o další obvinění vznesená proti Taganrog LRO podle ustanovení § 14 zákona o náboženstvích, Soud je připraven předpokládat, stejně jako v předchozím případě týkajícím se Moskevských svědků Jehovových, že zásah byl „stanovený zákonem“ a sledoval legitimní cíle ochrany zdraví a práv ostatních [(viz *Moskevští svědkové Jehovovi a ostatní*, č. 302/02, rozsudek ze dne 10. června 2010, § 105 a § 107]. Posoudí oprávněnost těchto obvinění z hlediska požadavku nezbytnosti (tamtéž, § 108).

(iii) „Nezbytný v demokratické společnosti“

(a) K odmítnutí lékařské péče

161. Rostovský soud shledal Taganrog LRO odpovědnou za smrt její zakládající členky S. tím, že ji nabádala k odmítnutí transfuze krve (...).

162. Soud shledal, že ustanovení ruského zákona upravující „nabádání k odmítnutí lékařské péče“ odrážejí předpoklad, že pravomoc státu chránit věřící před škodlivými důsledky jejich rozhodnutí v oblasti zdravotnictví by měla mít přednost před právem na respektování jejich soukromého života a svobodou projevit své náboženství prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů (viz *Moskevští svědkové Jehovovi a ostatní*, cit. výše, § 134). Svoboda přijmout nebo odmítnout určitou léčbu nebo zvolit alternativní formu léčby je však pro zásadu sebeurčení a osobní autonomie zásadní. Aby tato svoboda měla smysl, musí mít pacienti právo rozhodovat se v souladu se svými vlastními názory a hodnotami, bez ohledu na to, jak iracionální, nerozumná nebo nerozvážná se taková rozhodnutí mohou zdát ostatním. Plně svéprávný dospělý pacient se může svobodně rozhodnout, zda například podstoupí operaci, nebo zda si nechá podat transfuzi krve, nebo zda dá přednost umělým krevním náhražkám. Svobodná volba a sebeurčení jsou základními složkami života a že stát se musí zdržet zásahů do svobody volby jednotlivce v oblasti zdravotní péče, pokud neexistuje žádný náznak potřeby ochrany veřejného zdraví, neboť takový zásah může pouze snížit, nikoli zvýšit hodnotu života (tamtéž, § 135–36, a *Vavříčka a ostatní proti České republice*, č. 47621/13 a 5 dalších, rozsudek velkého senátu ze dne 8. dubna 2021, § 276).

163. Tento postoj se odráží v ruských právních předpisech, které zaručují svobodu volby pacientů v oblasti lékařské péče. Základní zásady ruské legislativy o ochraně zdraví, účinné v rozhodné době, a zákon o ochraně zdraví (zákon č. 323-FZ ze dne 21. listopadu 2011), který ji s účinností ode dne 1. ledna 2012 nahradil, stanovily právo pacientů odmítnout určitou léčbu nebo požádat o její přerušení za podmínky, že se jim dostalo úplných a dostupných informací o možných důsledcích takového rozhodnutí (viz *Moskevští svědkové Jehovovi a ostatní*, cit. výše, § 137).

164. Požadavek informovaného souhlasu má zvláštní význam za okolností tohoto případu, kdy odmítnutí transfuze krve vyslovila dospělá svědkyně Jehovova, která byla schopna za sebe činit rozhodnutí o léčbě. Tím, že využila svého zákonného práva odmítnout určitou formu lékařské péče, se však vnitrostátní rozsudky nezabývaly, ani to nezmiňovaly. Pro Soud je v této situaci rozhodující právní kritérium, zda odmítnutí bylo projevem skutečné vůle osoby, nebo zda míra vnějšího vlivu na osobu byla taková, že ji přesvědčila, aby se odchýlila od své vůle (tamtéž, § 138). Nic ve vnitrostátních rozsudcích však nenasvědčuje tomu, že by byl použit jakýkoli nevhodný nátlak nebo nepatřičný vliv. Neexistuje žádný důkaz, že by při přijetí do nemocnice ohledně odmítnutí transfuze krve váhala. Neexistoval tedy žádný skutkový základ pro tvrzení, že její vůle byla překonána nebo že odmítnutí krevní transfuze nebylo jejím skutečným nebo upřímným rozhodnutím.

165. Vzhledem k tomu, že nebyl prokázán žádný nepatřičný nátlak, bylo odmítnutí transfuze krve projevem svobodné vůle příslušnice komunity, která uplatnila své právo na osobní autonomii v oblasti zdravotní péče chráněné Úmluvou i ruskými právními předpisy. Přiřítání smrti paní S. společenství Taganrog LRO pouze proto, že svědkové Jehovovi ve své náboženské literatuře hlásají doktrinní význam zdržení se přijímání krevních transfuzí, fakticky znamenalo, že jejich náboženské přesvědčení týkající se posvátné povahy krve bylo

shledáno nelegitimním (viz *Moskevští svědkové Jehovovi a ostatní*, cit. výše, § 141). Soud opakuje, že státy nemají podle Úmluvy právo rozhodovat o tom, jaká přesvědčení mohou nebo nemohou být vyučována, neboť právo na svobodu náboženského vyznání zaručené Úmluvou vylučuje jakýkoli prostor pro uvážení ze strany státu při určování, zda jsou náboženská přesvědčení nebo prostředky používané k jejich vyjádření legitimní (viz *Manoussakis a ostatní proti Řecku*, č. 18748/91, rozsudek ze dne 26. září 1996, § 47; a *Hasan a Chaush proti Bulharsku*, č. 30985/96, rozsudek velkého senátu ze dne 26. října 2000, § 78).

(β) *K neplnění občanských povinností*

166. Rostovský soud dále rozhodl v neprospěch Taganrog LRO v důsledku toho, že branec požádal o náhradní civilní službu nespojenou s vojenskou službou na základě rozhovoru s jinými branci, kteří se jej snažili přesvědčit, aby „nesloužil“ (...).

167. Je všeobecně známo, že svědkové Jehovovi jsou náboženskou skupinou, která se hlásí k pacifismu, a že jejich doktrína brání jednotlivým příslušníkům vykonávat vojenskou službu, nosit uniformu nebo vzít do ruky zbraň (viz *Thlimmenos proti Řecku*, č. 34369/97, rozsudek velkého senátu ze dne 6. dubna 2000, § 42). Svědkové Jehovovi souhlasí s výkonem náhradní civilní služby pod podmínkou, že není spojena s vojenskými organizacemi (viz *Faizov proti Rusku*, č. 19820/04, rozhodnutí ze dne 15. ledna 2009). Ruská ústava (čl. 59 odst. 3) a zákon o náboženstvích (§ 3 odst. 4) výslovně uznávají právo ruských občanů na výhradu svědomí vůči vojenské službě, kterou lze nahradit náhradní civilní službou. Právo na náhradní civilní službu bylo ruskými soudy důsledně potvrzeno, a to i v případech, kdy jej uplatnil svědek Jehovův (viz *Faizov*, cit. výše).

168. Soud opakuje, že právo „snažit se přesvědčit svého bližního“ je základním prvkem náboženské svobody (viz *Kokkinakis*, cit. výše, § 31, a *Larissis a ostatní*, cit. výše, § 45). V případě *Larissis* Soud rozlišoval mezi postavením vojáků, pro které bylo obtížné zdržet se hovorů o náboženství zahájených jejich nadřízenými, a postavením civilistů, kteří nebyli vystaveni takovým tlakům a omezením jako vojáci. První z nich by mohl být považován za formu obtěžování nebo vyvíjení nepatřičného nátlaku, zatímco druhý by byl považován za neškodnou výměnu názorů (viz *Larissis a ostatní*, § 51, 54 a 59).

169. V tomto případě probíhala diskuse o vojenské službě mezi branci, přičemž svědkové Jehovovi se snažili přesvědčit ostatní o správnosti svého pacifistického přesvědčení a sdíleli s nimi svou náboženskou literaturu. Branci byli sobě rovní, neexistovala mezi nimi žádná formální hierarchie, žádní nadřízení ani podřízení. Vnitrostátní soudy neprokázaly, že by na brance, kteří nebyli svědky Jehovovými, byl vyvíjen jakýkoli nátlak nebo byli obtěžováni. Mohli odmítnout se hovoru účastnit nebo se zabývat argumenty svědků Jehovových. Náboženské přikázání, aby odmítli vojenskou službu, neporušovalo žádné ruské právní předpisy, a svědkové Jehovovi tak měli právo snažit se přesvědčit ostatní, že by měli dát přednost alternativní civilní službě před chopením se zbraní.

170. Pro Soud je zřejmé, že volba jedné ze dvou zákonem dostupných alternativ neznamena nabádání k neplnění občanských povinností. Vzhledem k tomu, že neexistují žádné důkazy o nevhodném nátlaku, znamenalo přičítání odpovědnosti Taganrog LRO za šíření pacifistického přesvědčení mezi branci rovněž nepřípustné posuzování legitimacy přesvědčení svědků Jehovových a způsobů jeho vyjádření.

(g) *K zapojení nezletilých osob*

171. Rostovský soud uznal Taganrog LRO odpovědnou za porušení práva dětí na volný čas a oddech v důsledku jejich účasti na podomním kázání a náboženských setkáních přes námitky rodiče, který není věřící. Rovněž konstatoval, že děti neprospívají, neboť veškeré volnočasové aktivity probíhaly „za účasti ostatních členů organizace“ a děti nenavštěvovaly žádné sportovní, hudební ani zájmové kroužky (...).

172. Soud uvedl, že rozhodnutí svědků Jehovových týkající se jejich zaměstnání, oslav událostí, které pro ně významné, a trávení volného času jsou záležitosti spadající do oblasti „soukromého života“ členů komunity (viz *Moskevští svědkové Jehovovi a ostatní*, cit. výše, § 117). Pro mnoho náboženství je typické, že určují doktrinální normy chování, které musí jejich stoupenci dodržovat v soukromém životě, včetně takových záležitostí, jako je účast na bohoslužbách, provádění rituálů, nošení specifického oblečení nebo dodržování omezení v jídle. Předpisy svědků Jehovových týkající se podomního kázání a účasti na náboženských shromážděních se nijak neliší od obdobných omezení, která ukládají svým stoupencům v soukromém životě jiná náboženství. Dodržováním těchto příkázání v každodenním životě projevují věřící svou snahu přísně dodržovat náboženské učení, které vyznávají, a jejich svoboda tak činit je zaručena článkem 9 Úmluvy (tamtéž, § 118). Zásah do této svobody může být přípustný pouze tehdy, pokud je jejich volba neslučitelná s klíčovými zásadami, na nichž je založena Úmluva, jako je polygamie nebo manželství osob pod určitou věkovou hranicí nebo hrubé porušení rovnosti pohlaví, nebo pokud je omezení věřícím nuceno násilím nebo donucením proti jejich vůli (tamtéž, § 119, obsahující další odkazy).

173. Soud připomíná, že článek 2 Protokolu č. 1 vyžaduje, aby stát respektoval právo rodičů zajišťovat výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským přesvědčením, a že článek 5 Protokolu č. 7 stanoví, že manželé mají rovná práva ve vztazích ke svým dětem. Ruský zákon o náboženstvích nepodmiňuje náboženskou výchovu dětí existencí dohody mezi rodiči. Oba rodiče mají i v situaci, kdy vyznávají odlišné učení nebo víru, právo vychovávat své děti v souladu se svým náboženským nebo nenáboženským přesvědčením a případné neshody mezi nimi ohledně nutnosti a rozsahu účasti dětí na náboženských praktikách a výchově jsou soukromoprávními spory, které se řeší postupem stanoveným rodinným právem (tamtéž, § 125).

174. Soud neshledal žádný právní ani skutkový základ pro závěr krajského soudu, že údajná neúčast dětí na sportovních, hudebních nebo zájmových kroužcích byla na újmu jejich vývoji nebo že ji lze přičítat Taganrog LRO. Neexistuje žádný jednotný normativní styl výchovy, ani závazný soubor výchovných postupů – a obecný závěr, že se jedná o prvky harmonického vývoje bez ohledu na věk nebo situaci dítěte, by za normálních okolností byl podložen důkazy vědeckého, právního nebo společenského konsensu, což se v tomto případě nestalo. Je důležité, že krajský soud při svých závěrech nezískal žádné důkazy výsledkem samotných dětí a nezjistil žádné případy zneužívání, nátlaku nebo nedobrovolného zapojení dětí do náboženských praktik.

175. Pokud neexistují žádné důkazy o zneužívání, násilí nebo nezákonném nátlaku, rozhodují o tom, zda dítěti poskytnout náboženskou nebo nenáboženskou výchovu, zda ho zapojit do sportu, vědy, umění nebo hudby, zda mu poskytnout nestrukturovaný volný čas nebo přísný denní režim a zda se bude stýkat s obdobně smýšlejícími lidmi, výhradně rodiče dítěte, případně rodič, který má dítě v péči. Tato rozhodnutí spadají do oblasti soukromého a rodinného života, který je chráněn před neoprávněnými zásahy státu. Z toho vyplývá, že to, co ruské soudy považovaly za nepřipustné zapojení nezletilých, bylo ve skutečnosti projevem

přesvědčení rodičů v jejich soukromém životě ve smyslu chráněném článkem 9 (tamtéž, § 121).

176. Krajský soud konečně nijak neodůvodnil, proč dospěl k závěru, že by Taganrog LRO měla nést odpovědnost za rozhodnutí rodičů zapojit své děti do náboženských aktivit. Ruský zákon o náboženstvích zakazuje osobám, které nejsou rodiči nebo náhradními rodiči, nutit dítě k účasti na náboženských praktikách nebo náboženské výchově (tamtéž, § 73 a § 124). Krajský soud při rozhodování o odpovědnosti Taganrog LRO nepoukázal na žádný důkaz, který by prokazoval, že organizace sama nebo její příslušníci, kteří nejsou rodiči, se uchýlili k nevhodným metodám zapojení nezletilých do své činnosti, ať už proti jejich vlastní vůli nebo vůli jejich rodičů. Naopak se zdá, že zapojení dětí do náboženského života komunity schvaloval a podporoval jeden z rodičů, který sám byl Jehovovým svědkem. Situace, která byla organizaci přičítána, tedy ve skutečnosti nesouvisela s tím, co organizace učinila či neučinila, ale s jednáním jejích jednotlivých členů, kteří byli rodiči těchto dětí (tamtéž, § 124).

(δ) K ničení rodinných vztahů

177. Rostovský soud shledal, že Taganrog LRO podporovala „ničení rodinných vztahů“, neboť nutila rodiny svých příslušníků k rozchodu (...).

178. Soud již dříve v souvislosti s obdobným obviněním konstatoval, že ruské soudy neuvedly žádný příklad donucovacího, násilného nebo výhružného jednání ze strany organizace podávající stížnost; to, co soudy považovaly za „nucení k rozbití rodiny“, byla frustrace, kterou rodinní příslušníci, kteří nebyli svědky, zažívali v důsledku neshod ohledně způsobu, jakým se jejich příbuzní svědkové Jehovovi rozhodli uspořádat svůj život v souladu s náboženskými předpisy, a jejich rostoucí izolace vyplývající z toho, že zůstali mimo život komunity, k níž se jejich příbuzní svědkové Jehovovi hlásili. Je známo, že náboženský způsob života vyžaduje od svých stoupenců jak dodržování náboženských pravidel, tak sebeobětování pro činnost ve prospěch daného náboženství, která může věřícímu zabrat značnou část času. Nicméně pokud je oddání se náboženským záležitostem výsledkem nezávislého a svobodného rozhodnutí věřícího, nelze následné odcizení považovat za příčinu rozpadu rodiny, jakkoli mohou být jeho rodinní příslušníci z tohoto rozhodnutí nešťastní. Často je tomu naopak: zdrojem konfliktu je odpor a neochota rodinných příslušníků, kteří nejsou věřící, přijmout a respektovat svobodu projevit a praktikovat náboženství věřícího příbuzného. Je pravda, že v manželstvích, v nichž jsou manželé různého vyznání nebo v nichž je jeden z manželů nevěřící, dochází k třenicím často. Tato situace je však společná všem manželstvím osob různého vyznání a Jehovovi svědci nejsou výjimkou (tamtéž, § 110–11).

179. Soud není přesvědčen o tom, že závěry krajského soudu vycházejí z přijatelného posouzení skutkového stavu. Nic nenasvědčovalo tomu, že by náboženská organizace kladla na své příslušníky nějaké požadavky jako podmínku pro pokračování jejich rodinných vztahů, nebo že by v jiném smyslu kladla nějaké podmínky nebo kladla nějaké požadavky na rodinné příslušníky svých stoupenců, kteří nejsou Jehovovými svědky, pod hrozbou rozpadu jejich rodinných vztahů.

180. Kromě toho byl způsob, jakým krajský soud nakládal se svědeckými výpověďmi, poznamenán zaujatostí vůči svědkům Jehovovým. Jeho rozhodnutí o věrohodnosti svědectví nemělo nic společného s jejich věcnou správností; jediné kritérium se týkalo příslušnosti svědků k náboženství svědků Jehovových. Výpovědi, které podali čtyři svědkové Jehovovi a manželka svědka Jehovova, která nebyla věřící, líčící harmonický rodinný život, se neukázaly jako nepravdivé. Krajský soud je však odmítl akceptovat, neboť

shledal členy Taganrog LRO nevěrohodnými svědky z podstaty věci, a zároveň uznal jako věrohodné výpovědi poškozených nevěřících manželů a člena pravoslavné církve (...).

(ε) *K zasahování do práv jiných osob*

181. Rostovský soud nakonec konstatoval, že Taganrog LRO zasáhl do práv svých členů tím, že jim určoval, jak trávit volný čas, a zakazoval jim slavit svátky a narozeniny. Rovněž zasáhl do práv osob, které svědkové Jehovovi navštívili v jejich domovech bez pozvání (...).

182. K první části obvinění Soud znovu připomíná, že právo svědků Jehovových organizovat svůj život, včetně každodenního života, v souladu s příkázáními jejich náboženství je chráněno článkem 9 Úmluvy (viz § **Error! Reference source not found.** výše). Ruské soudy neuvedly žádný důkaz, který by prokazoval, že členové Taganrog LRO byli nuceni nebo přemlouváni věnovat svůj volný čas kázání a studiu Bible nebo se zdržet oslav státních svátků či osobních událostí (tamtéž, § 120). Soud navíc opakuje, že „účast na oslavách státních svátků“ není občanskou povinností stanovenou zákonem. Ve skutečnosti neexistuje žádný zákon, který by ukládal povinnost slavit jakékoli svátky, ať už světské nebo náboženské, a taková povinná účast na oslavách, pokud by byla povýšena na zákonnou povinnost, by pravděpodobně mohla vyvolat otázky na poli článku 9 a 10 Úmluvy (srov. *Efstatiou proti Řecku*, č. 24095/94, rozsudek ze dne 18. prosince 1996, § 32, týkající se účasti dětí svědků Jehovových ve školním průvodu).

183. Tvzení, že svědkové Jehovovi svými podomním kázáním narušovali soukromí ostatních, nebylo podloženo žádnými důkazy. Jak Soud podotkl v případě *Kokkinakis*, „vydávání křesťanského svědectví ... [je] základním posláním a odpovědností každého křesťana a každé církve“, které je třeba odlišit od nevhodné snahy obrátit ostatní na svou víru, která má podobu nabízení materiálních nebo sociálních výhod s cílem získat pro církve nové členy, vyvíjení nevhodného nátlaku na lidi v nouzi nebo v tísní nebo dokonce používání násilí či „vymývání mozků“ (viz *Kokkinakis*, cit. výše, § 48). Krajský soud neuvedl jediný případ, kdy by se příslušníci Taganrog LRO uchýlili k takovým hrubým nebo nevhodným metodám nebo by neoprávněně vnikli do něčího domova. Nic nenasevďčuje tomu, že by lidé, kteří nejsou věřící, byli nuceni s nimi mluvit nebo že by byli nuceni otevřít dveře a vpustit je dovnitř.

(στ) *Povaha a závažnost sankce*

184. Soud tedy shledal, že žádné z obvinění vznesených proti Taganrog LRO nebylo podloženo odpovídajícím posouzením skutkového stavu ani odůvodněno „odpovídajícími a dostatečnými“ důvody. Shledal však, že zvláštní povaha zásahu v tomto případě, který má pro věřící značné důsledky, vyžaduje, aby stručně posoudil otázku, zda by sankce této povahy a takto přísná mohla být ospravedlněna jako „nezbytná v demokratické společnosti“ (viz *Moskevští svědkové Jehovovi a ostatní*, cit. výše, § 154).

185. Soud připomíná, že státy jsou odpovědné za neutrální a nestranné zajištění praktikování různých náboženství, víry a přesvědčení, aby dostály své povinnosti dodržovat právo na svobodu náboženského vyznání v demokratické společnosti, v níž vedle sebe existuje mezi obyvatelstvem několik náboženství. Jejich úkolem je pomáhat udržovat veřejný pořádek, náboženskou harmonii a toleranci, a to i ve vztazích mezi stoupenci různých náboženství, víry a přesvědčení. Vzhledem k tomu, že státy nemohou posuzovat legitimitu náboženského přesvědčení nebo způsoby, jakými jsou tato přesvědčení vyjadřována, není

úkolem orgánů odstranit příčinu napětí tím, že odstraní pluralismus, ale zajistit, aby se soupeřící skupiny navzájem tolerovaly (viz *Ibragim Ibragimov a ostatní*, cit. výše, § 90, obsahující další odkazy).

186. Stejně jako v předchozím případě týkajícím se nuceného rozpuštění moskevského sboru svědků Jehovových Soud konstatuje, že plošný zákaz činnosti náboženské komunity patřící ke známé křesťanské denominaci je mimořádnou událostí (viz *Moskevští svědkové Jehovovi a ostatní*, cit. výše, § 155). Ještě výjimečnější je, pokud je takové opatření zavedeno z důvodu ochrany příslušníků většinového náboženství před pokusy přesvědčit je pokojnou cestou o nadřazenosti menšinového náboženství (viz § **Error! Reference source not found.**–**Error! Reference source not found.** výše). Demokratickou společnost charakterizuje svobodná výměna názorů. Jak Soud rozhodl, demokracie neznamená prostě to, že názory většiny musí vždy převážet: musí být dosaženo rovnováhy, která zajistí spravedlivé zacházení s osobami z menšin a zabrání jakémukoli zneužití dominantního postavení [(viz *İzzettin Doğan a ostatní*, č. 62649/10, rozsudek velkého senátu ze dne 26. dubna 2016, § 109)].

187. Jak Soud konstatoval výše, řízení, jehož výsledkem byl zákaz Taganrog LRO, bylo založeno na posouzení náboženského přesvědčení a praxe svědků Jehovových, nikoli na důkazech o podněcování k nenávisti nebo násilí (viz § **Error! Reference source not found.** a **Error! Reference source not found.** výše). Místní náboženská organizace svědků Jehovových v Taganrogu před rozhodnutím o jejím rozpuštění existovala a legálně fungovala více než sedmáct let, od roku 1992 do roku 2009. Po celou tuto dobu nebyla organizace, její starší ani členové shledáni odpovědnými za žádný trestný čin, správní delikt nebo občanskoprávní újmu; v řízení o rozpuštění organizace ani před Soudem nebyly žádné takové důkazy předloženy. Pozoruhodné je, že vyšetřování příčiny úmrtí zakládající členky organizace v roce 2004 bylo zahájeno až o tři roky později, poté, co nejprve náměstek generálního prokurátora a později krajský prokurátor dali svým podřízeným pokyn, aby vyšetřili společenství svědků Jehovových a podali žádosti o rozpuštění jejich organizací (...). Z dopisu krajského prokurátora vyplynulo, že považuje „porušování zákona [svědky Jehovovými]“ za prokázanou skutečnost, což dokazuje předpojatost vůči svědkům Jehovovým a odhodlání dosáhnout žádoucího výsledku, tj. legální zánik jejich organizace. Tím, že ruské orgány zahájily a vedly řízení o extremismu, aniž by existovaly důkazy o nenávisti nebo násilí ze strany stěžovatelů, nejednaly v dobré víře a porušily povinnost neutrality a nestrannosti státu vůči náboženské organizaci stěžovatelů (viz *Kuznetsov a ostatní proti Rusku*, č. 184/02, rozsudek ze dne 11. ledna 2007, § 74; *Příslušníci Kongregace svědků Jehovových v Gldani a ostatní proti Gruzii*, č. 71156/01, rozsudek ze dne 3. května 2007, § 131 a 132 a *Moskevští svědkové Jehovovi a ostatní*, cit. výše, § 157). To bylo rovněž neslučitelné se zásadou efektivit, která vyžaduje, aby přípustné výjimky z práva na svobodu sdružování byly vykládány úzce tak, aby v praxi účinně chránily tuto svobodu [viz *Sidiropoulos a ostatní proti Řecku*, č. 26695/95, rozsudek ze dne 10. července 1998, § 38, a *Demir a Baykara proti Turecku*, č. 34503/97, rozsudek velkého senátu ze dne 12. listopadu 2008, § 146].

188. Soudní rozhodnutí ukončila právní formu existence celé náboženské komunity a uložila jí časově neomezený zákaz činnosti. Soud opakuje, že se jednalo o zjevně nejzávažnější formu zásahu, která se dotkla práv mnoha místních sborů a stovek jednotlivých svědků Jehovových, jimž byla v důsledku toho odepřena možnost spojit se s ostatními věřícími při modlitbách a obřadech (viz *Moskevští svědkové Jehovovi a ostatní*, cit. výše,

§ 159). Dodatečným příkazem k zabavení věcí byla stěžovatelům odebrána řada náboženské literatury a modlitebna, takže neměli kam chodit na bohoslužby a studovat Bibli. Soud opakuje, že pokud náboženská komunita nemůže mít místo pro konání bohoslužeb, postrádá právo na svobodu náboženského vyznání v jeho kolektivním rozměru jakýkoli obsah (viz *Sdružení pro solidaritu se svědky Jehovovými a ostatní proti Turecku*, č. 36915/10 a 8606/13, rozsudek ze dne 24. května 2016, § 90). Nejdůležitější je, že zjištění o „extremistické“ povaze náboženské organizace a jejich publikací vystavilo stěžovatele riziku trestního stíhání, které se skutečně zhmotnilo (...). Vnitrostátní soudy, stojící před rozhodnutím tak dalekosáhlého rozsahu, které mělo omezit základní práva mnoha věřících, práva stěžovatelů podle článků 9, 10 a 11 Úmluvy nebo jejich ekvivalentů ve vnitrostátních právních předpisech neuznaly, natož aby se dopadem rozhodnutí o rozpuštění, zákazu a zabavení majetku na tato práva podrobně zabývaly (viz *Perinçek*, cit. výše, § 277, a *Ibragim Ibragimov a ostatní*, cit. výše, § 107). Soud proto konstatuje, že zásah rovněž nebyl „nezbytný v demokratické společnosti“.

(iv) Závěr

189. S ohledem na výše uvedené dospěl Soud k závěru, že zásah nebyl „stanovený zákonem“, neboť se opíral o ustanovení § 1 odst. 1 zákona o potlačování extremismu, a že rovněž nebyl „nezbytný v demokratické společnosti“. Proto došlo k porušení článku 9 Úmluvy ve světle článku 11 z důvodu nuceného rozpuštění Taganrog LRO a porušení článku 10 Úmluvy z důvodu prohlášení publikací svědků Jehovových za „extremistické“.

(...)